

Archeologie 2010

Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant

Archeologie 2010

Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant

■ Voorwoord	3
■ Grootschalig geofysisch onderzoek in de Romeinse nederzetting van Asse. (Kristine Magerman en Steven Saerens)	5
■ Restanten van Romeinse steenbouw, een geplaveide weg, een pottenbakkersoven, waterputten en andere sporen aan de Nerviërsstraat in Asse. (Kristine Magerman, e.a.)	9
■ Het archeologisch onderzoek aan de Veldstraat in Relegem. (Nick Van Liefferinge)	13
■ Een middenneolithische site bij het 'Hof te Put' te Vollezele. (Luk Beeckmans, Nico De Brouwer en Nick Van Liefferinge)	16
■ Het archeologisch onderzoek van de Mariapoort van de Abdij van Park. (Maarten Smeets & Michiel Steenhoudt)	18
■ Het archeologisch onderzoek ter hoogte van de Winterdijk aan de Demer in Rotselaar. (Yves Perdaen, Daan Celis & Kristof Neven)	21

Is het nieuwsgierigheid?

Dat heeft er ongetwijfeld ook mee te maken (is nieuwsgierigheid tenslotte niet de motor van alle wetenschap?). Maar tegelijkertijd gaat het om veel meer dan dat.

Want archeologie heeft naast nieuwsgierigheid ook met verantwoordelijkheid te maken. Met het besef een schakel te zijn in het rad van het leven. De tastbare elementen uit ons verleden zijn als een estafettestok die doorgegeven wordt tussen de verschillende generaties. En het is de verantwoordelijkheid van elke generatie om die estafetteloop niet te onderbreken.

Deze verantwoordelijkheid impliceert ook het doorgeven van kennis, het delen van expertise, het opbouwen van wetenschappelijke vaardigheden. Zeker binnen de archeologie, waar naast de wetenschappelijke praxis ook de inbreng van niet-professionelen belangrijk is, is deze opdracht essentieel.

Met de organisatie van deze studiedagen proberen we als provincie daarom in te spelen op een reële vraag vanuit het veld. Op deze manier hopen we een bijdrage te leveren in de veilige overdracht van de estafettestok door de huidige generatie. In combinatie met de andere inspanningen die we op het vlak van archeologie leveren (subsidiering, advies, ondersteuning, uitlening van materiaal,...) spelen we als provincie zo een essentiële rol in de vrijwaring van het archeologisch erfgoed in onze regio.

Het is inderdaad méér dan louter nieuwsgierigheid.

Het gaat om het verstevigen van de brug tussen wat was en wat komt.

Elke Zelderloo
gedeputeerde voor cultuur

■ Voorwoord	3
■ Grootschalig geofysisch onderzoek in de Romeinse nederzetting van Asse. (Kristine Magerman en Steven Saerens)	5
■ Restanten van Romeinse steenbouw, een geplaveide weg, een pottenbakkersoven, waterputten en andere sporen aan de Nerviërsstraat in Asse. (Kristine Magerman, e.a.)	9
■ Het archeologisch onderzoek aan de Veldstraat in Relegem. (Nick Van Liefferinge)	13
■ Een middenneolithische site bij het 'Hof te Put' te Vollezele. (Luk Beeckmans, Nico De Brouwer en Nick Van Liefferinge)	16
■ Het archeologisch onderzoek van de Mariapoort van de Abdij van Park. (Maarten Smeets & Michiel Steenhoudt)	18
■ Het archeologisch onderzoek ter hoogte van de Winterdijk aan de Demer in Rotselaar. (Yves Perdaen, Daan Celis & Kristof Neven)	21

Grootschalig geofysisch onderzoek in de Romeinse nederzetting van Asse.

KRISTINE MAGERMAN en STEVEN SAERENS

ASSE

fig. 1 - De firma Teccon voert geofysisch onderzoek uit in Asse (© Kristine Magerman – Agilas vzw).

INLEIDING

Dankzij het verkrijgen van een projectsubsidie van de Vlaamse Gemeenschap (het Forum voor Erfgoedverenigingen) en sponsorgeld van de Nationale Loterij kon Agilas vzw in 2009 een grootschalig geofysisch onderzoek laten uitvoeren op verschillende plaatsen binnen het areaal van de Romeinse nederzetting. Het gaat om de volgende zones: Asse-Kalkoven, Asse-Nerviërsstraat 27, Asse-Krokegemseweg, Asse-Nerviërsstraat/Federale Politie en Asse-Nerviërsstraat/Rybelco. Het geofysisch onderzoek werd uitgevoerd door Bram Van Meulebroeck en Patrick De Smedt van de firma Teccon nv. Kristine Magerman, als wetenschappelijk medewerkster verbonden aan de Onderzoekseenheid Archeologie van de K.U. Leuven, nam de wetenschappelijke begeleiding op zich.

DOELSTELLINGEN

De doelstellingen voor het uitvoeren van het geofysisch onderzoek waren verschillend voor de vijf zones. Voor het gebied Asse-Kalkoven wilden we de kennis van de kleinschalige opgravingen in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw uitbreiden en eventuele lacunes opvullen. Dit gebied was in de Romeinse periode de kern van de nederzetting. Vandaag is deze zone in gebruik als landbouwgebied waardoor archeologisch

onderzoek er de komende jaren niet mogelijk zal zijn. Op het perceel, gelegen aan de Nerviërsstraat 27, wilden we het verdere verloop van twee uitbraaksporen van een fundering van een Romeins gebouw verder volgen in zuidelijke richting. In 2006 werden de restanten van deze steenbouw op het aanpalend perceel door Agilas vzw onderzocht.

Met behulp van de resultaten van het geofysisch onderzoek langsheen de Krokegemseweg wilden we, als aanvulling op de resultaten van het archeologisch onderzoek in 2007, het verloop van een brede V-vormige gracht verder in kaart brengen. Deze gracht kon, omwille van de opgelegde dieptebepalingen tijdens de opgraving, niet overal onderzocht worden.

Tijdens het archeologisch onderzoek op de percelen van de Federale Politie aan de Nerviërsstraat werd in 2008 een goed bewaarde, Romeinse geplaveide weg onderzocht. De bedoeling was om deze weg in noordelijke en in zuidelijke richting verder in kaart te brengen en zo een beter beeld te krijgen van het intern stratenpatroon van de Romeinse nederzetting. Tenslotte wilden we voor de zone Asse-Nerviërsstraat/Rybelco kijken in welke mate een interpretatie van geofysische gegevens overeenkomt met de resultaten van een archeologisch, vlakdekkend onderzoek. Dit bood de kans om de bruikbaarheid van geofysisch onderzoek en de resultaten ervan te testen.

GEBRUIKTE TECHNIEK

Voor de metingen werd gebruik gemaakt van een 300 MHz en een 500 MHz radar/tracer antenne. Deze werd voortgetrokken door middel van een quad (fig. 1). Bij het radar/tracersysteem worden tussen de radarmetingen door ook tracermetingen uitgevoerd. Een radar zendt met een hoge frequentie radiogolven uit en meet de echo's van die elektromagnetische impulsen. Hierdoor kunnen laagovergangen en fysieke verstoringen vastgesteld worden. De tracer meet verschillen in elektrisch potentiaal aan het aardoppervlak. De combinatie van beide technieken meet de diepte van ondergrondse objecten en structuren met een precisie van enkele centimeters. Met de antenne kunnen metingen uitgevoerd worden tot circa 6 meter onder het maaiveld. De positionering vindt plaats door middel van een koppeling aan een GPS-systeem.

RESULTATEN

■ Asse-Kalkoven

Tot een diepte van 60 cm kon het geofysisch onderzoek geen duidelijke archeologische sporen aan het licht brengen. Dit is vermoedelijk het gevolg van het diepploegen en de erosie op dit plateau. Tussen een diepte van 60 cm en 150 cm onder het maaiveld werd een grote hoeveelheid harde reflectie waargenomen. Mogelijk is dit het resultaat van de aanwezigheid van een dempingspakket bestaande uit dakpannen, stenen,... Anderzijds kan niet uitgesloten worden dat de harde reflectie het gevolg is van de natuurlijke keien-

laag die hier vlak onder het maaiveld aanwezig is. Om een betere resolutie te krijgen zal bij toekomstig onderzoek gewerkt worden met een beter aangepaste antenne voor een onderzoek van dieptes tussen 60 cm en 1,50 m.

■ Asse-Nerviërsstraat 27

Het geofysisch onderzoek toonde aan dat de twee uitbraaksporen van de Romeinse steenbouw, die in 2006 onderzocht werden, zich in zuidelijke richting voortzetten. Het einde van de funderingen werd niet aangetroffen, wellicht omdat ze doorloopt onder de woning die zich op dit perceel bevindt. Deze nieuwe informatie bevestigde dat het complex bestond uit minstens 3 parallelle vertrekken. Over de functie van dit gebouw kan weinig met zekerheid gezegd worden en ook over de datering bestaat er nog heel wat onzekerheid. In één van de vertrekken bevindt zich een zone met een erg hoge reflectie die mogelijk het gevolg is van de aanwezigheid van een (Romeins?) beton- of een steenpakket op een diepte van ongeveer 80 cm (fig. 2). Enkel een bijkomende controle door middel van boringen, proefsleuven of een vlakdekkend onderzoek zal hierover uitsluitsel kunnen geven.

■ Asse-Krokegemseweg

De plaatsen in het grondvlak waar op de radarbeelden door middel van geofysisch onderzoek een gedempte gracht werd teruggevonden, komen overeen met het hypothetische verloop van de gracht in de zone van het voormalige opgravingsterrein (fig. 3). Geofysisch onderzoek laat toe om een opvulling van een spoor met grond te lokaliseren maar kan geen uitsluitsel geven over de datering ervan. Omdat de technische ploeg van Teccon nv op voorhand wist dat er een Romeinse, V-vormige gracht gezocht werd, kon men extra opletten tijdens de uitvoer van het geofysisch onderzoek. Op die manier kon deze gracht effectief herkend worden op het radarbeeld. Indien de vraagstelling minder concreet was, was de kans klein dat men deze gracht daadwerkelijk herkend zou hebben. Het is duidelijk dat het geofysisch onderzoek hier een meerwaarde heeft geboden aan het archeologisch onderzoek. Over de betekenis van deze gracht bestaat nog heel wat onduidelijkheid maar mogelijk vormde hij op het einde van de 1ste eeuw en het begin van de 2de eeuw n.C. de grens van de Romeinse nederzetting.

■ Asse-Nerviërsstraat/Federale Politie

In een eerste fase werd het geofysisch onderzoek uitgevoerd in de zone onmiddellijk ten noorden van het opgravingsterrein waar in 2008 de geplaveide weg werd aangetroffen. Op de beelden die het geofysisch onderzoek opleverde, is over de volledige breedte van deze zone een 5,80 m brede, harde reflectie zichtbaar. Langs beide zijden wordt deze begrensd door een 2 m à 3 m brede, humusrijke opvulling. Gelet op de resultaten van de opgraving in 2008 kan dit beeld geïnterpreteerd worden als het vervolg van de geplaveide weg in noordelijke richting met twee parallelle afwateringsgrachten. Wanneer we deze resultaten en de algemene grondplannen van de opgravingen in

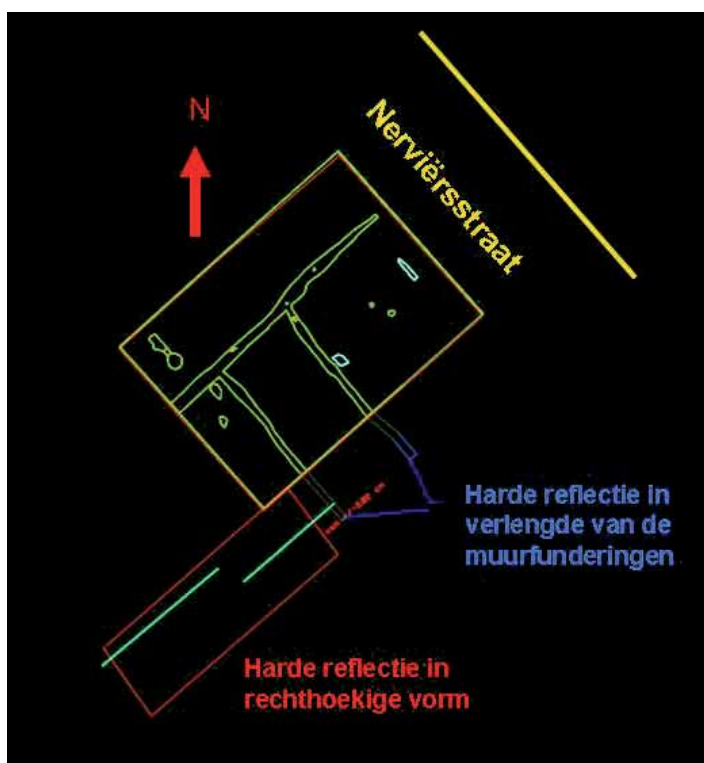

fig. 2 - Geofysisch onderzoek toonde aan dat de uitbraaksporen van een Romeins gebouw, onderzocht in 2006, doorliepen in zuidelijke richting (© Kristine Magerman – Agilas vzw).

fig. 3 - Het verder verloop in noordelijke richting van de V-vormige gracht, gedeeltelijk opgegraven in 2007 (© Kristine Magerman – K.U. Leuven).

2007 (Krokegemseweg) samenbrengen, dan valt op dat de geplaveide weg loopt in de richting van de Romeinse, cirkelvormige structuur die in 2007 als tumulus geïnterpreteerd werd (fig. 4). Hebben we hier te maken met een monumentale toegangsweg naar een graf van een rijke inwoner van de vicus? Enkel verder onderzoek zal dit kunnen uitwijzen. De interpretatie van de radarbeelden voor de zone ten zuiden van het opgravingsterrein van 2008 was minder eenduidig. Wel kon vastgesteld worden dat de Romeinse weg noch in oostelijke, noch in westelijke richting doorliep. In zuidelijke richting kon de baan nog enkele meters gevolgd worden waarna hij stopte. Het verloop van deze Romeinse weg in zuidelijke richting blijft dus erg onzeker (fig. 4).

■ Asse-Nerviërsstraat/Rybelco

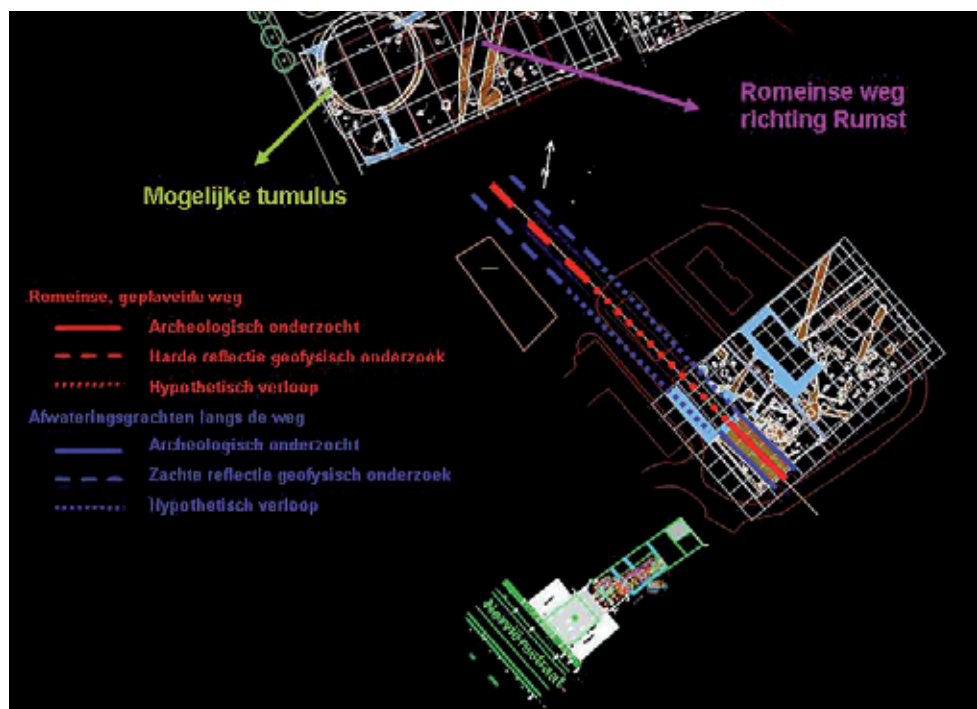
Bij het archeologisch onderzoek aan de Nerviërsstraat/Federale Politie werd in 2008 een sterk organische en humusrijke laag (dark earths) aangetroffen die de meeste andere Romeinse sporen afdekte. Het was duidelijk dat deze laag zich in zuidelijke richting (Ner-

viërsstraat/Rybelco) voortzette. Deze laag werd op deze op te graven percelen voor de eerste keer zichtbaar tijdens het geofysisch onderzoek met behulp van de grondradar. Het archeologisch onderzoek in 2009-2010 toonde effectief aan dat de begrenzing, zoals waargenomen tijdens het geofysisch onderzoek, volledig overeenkwam met de archeologische realiteit.

De harde reflectie van het geofysisch onderzoek in de zone van het onderzoeksterrein bracht echter geen duidelijk herkenbare structuren aan het licht. De Romeinse weg die enerzijds in de jaren '70 in het zuidelijk deel van het perceel aangetroffen werd en anderzijds de Romeinse weg die in 2008 op het aanpalend perceel (Nerviërsstraat/Federale Politie) opgegraven werd, leken spoorloos verdwenen. Ook dit gegeven kon door het archeologisch onderzoek bevestigd worden.

Op het aanpalend perceel in oostelijke richting is een metersbrede, zeer harde reflectie zichtbaar die mogelijk geïnterpreteerd kan worden als een weg, een

fig. 4 - Het geofysisch onderzoek toonde aan dat de Romeinse, geplaveide weg, onderzocht in 2008, doorliep in noordelijke richting. Over het al dan niet doorlopen in zuidelijke richting bestaat minder zekerheid (© Kristine Magerman – K.U. Leuven).

verhard plein,... Een andere mogelijkheid is dat deze reflectie geïnterpreteerd kan worden als een 3de-eeuws dump pakket bestaande uit dakpannen, kiezels en stukken kalkzandsteen zoals dit tijdens het archeologisch onderzoek van de K.U. Leuven in 2007 en 2008 langsheen de Krokegemseweg en de Nerviërsstraat aangetroffen werd.

CONCLUSIE

Dankzij het geofysisch onderzoek dat binnen het vicus-areaal uitgevoerd werd, kon op een relatief beperkte tijd een bijkomend deel van de Romeinse nederzetting onderzocht worden. Geofysische metingen geven geen garantie dat structuren in de ondergrond volledig geregistreerd worden. Ze geven slechts de meest waarschijnlijke optelsom weer van de metingen zelf, meestal in combinatie met informatie van historische of archeologische bronnen. Dit betekent dat op basis van geofysische prospectie alleen, geen zekerheid verkregen kan worden over de datering en de aard van de aangetroffen sporen en structuren. Geofysisch onderzoek kan wel aanvullend of gedeeltelijk vervangend werken in het kader van vooronderzoek (proefsleuven). Het verder verloop van bepaalde sporen zoals wegen, grachten en greppels en de diepte van bepaalde sporen kan door middel van deze prospectiemethode bepaald worden. Het geven van een interpretatie van de data, verkregen door geofysisch onderzoek, is, zonder bijkomende mogelijkheid tot een boor- of proefsleuven-onderzoek in de meeste gevallen onmogelijk. Hoe concreter de vraagstelling, hoe gericht een geofysisch onderzoek kan plaatsvinden en hoe beter de resultaten ervan. Geofysisch onderzoek kan echter geenszins een archeologische opgraving vervangen. Het is en blijft een prospectietechniek die aanvullend of in combinatie met de klassieke methoden (opgraving, proefsleuvenonderzoek) gebruikt kan worden.

Dankzij het geofysisch onderzoek, uitgevoerd binnen het areaal van de Romeinse nederzetting van Asse, kon het verdere verloop van de geplaveide weg, de V-vormige gracht en de uitbraaksporen van een stenen fundering van een Romeins gebouw in kaart gebracht worden. In dit geval biedt het geofysisch onderzoek een aanvulling en dus een meerwaarde aan het archeologisch onderzoek.

Bibliografie

K. MAGERMAN (2007) *Archeologisch onderzoek te Asse, Nerviërsstraat 29, perceel sectie F 905-G16, opgravingscampagne 2006-2007, intern rapport, januari 2007, 21 pp.*

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX EN R. PEDE (2008) *Asse-Krokegemseweg. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (mei – december 2007), intern rapport, december 2008, 161 pp.*

K. MAGERMAN, R. PEDE, M. LODEWIJCKX, W. VAN NEER EN K. VAN DE VIJVER (2009) *Een geplaveide Romeinse weg, religieuze ceramiek, massa's dierlijk botmateriaal en andere Romeinse sporen aan de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant), in: W. De Clercq, A. Bosman en J. Hoevenberg (reds.) Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Brussel, 5-12.*

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX, B. VAN COUWENBERGHE EN J. DE BEENHOUWER (2010) *Restanten van een Romeinse steenbouw, een geplaveide weg, een pottenbakkersoven, waterputten en andere sporen aan de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant), Romeinendag-Journée d'archéologie Romaine, Louvain-la-Neuve, 35-40.*

K. MAGERMAN EN S. SAERENS (2010) *Geofysisch onderzoek. Asse-Kalkoven, Asse-Krokegemseweg en Asse-Nerviërsstraat (Prov. Vlaams-Brabant). Agilas, verslag 1 - 2010, intern rapport (in voorbereiding).*

Restanten van Romeinse steenbouw, een geplaveide weg, een pottenbakkersoven, waterputten en andere sporen aan de Nervïersstraat in Asse

KRISTINE MAGERMAN, BERNARD VAN COUWENBERGHE, JAN DE BEENHOUWER EN MARC LODEWIJCKX

fig. 1 - Om stabiliteitsproblemen te vermijden werd het gebouw op de plaatsen van deze oudere kuilen merkkelijk dieper en sterker gefundeerd door middel van enorme blokken kalkzandsteen (© Kristine Magerman – K.U. Leuven).

INLEIDING

Tussen 1 april 2009 en 31 juli 2010 voerde de Onderzoekseenheid Archeologie van de K.U. Leuven in samenwerking met de archeologische vereniging van Asse, Agilas vzw, een archeologisch onderzoek uit langs de Nervïersstraat in Asse. Dit gebied maakte in de Romeinse periode deel uit van de noordoostelijke rand van de vicus. De directe aanleiding voor de opgraving was de geplande aanleg van een nieuwe verkaveling met 18 bouwloten en de bijbehorende wegenwerken en nutsvoorzieningen en de bouw van twee appartementsgebouwen. Het Agentschap Ruimte en Erfgoed plande een periode van 260 werkdagen voor de uitvoer van een vlakdekkend onderzoek op het 1,5 ha groot terrein en een periode van 130 mandagen voor de verwerking van de opgravingsresultaten en de uitwerking van het basisrapport. De bouwheren, verkavelaar Rybelco nv en De Troch Invest, namen het grootste deel van de uitvoeringskosten op zich. De provincie Vlaams-Brabant subsidieerde een gedeelte van de kosten terwijl de gemeente Asse vier arbeiders ter beschikking stelde voor de duur van het project.

Op een van de aanpalende percelen, eveneens gelegen langs de Nervïersstraat, vond tussen 19 juli 2010 en 6 augustus 2010 een tweede opgraving plaats.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Agilas vzw in samenwerking met de Onderzoekseenheid Archeologie van de K.U. Leuven. Aanleiding hier waren de plannen voor de bouw van een appartement met bijbehorend terras, tuin en garages. De kosten voor de opgraving werden betaald door privébouwheer mevr. M. De Meijst. De provincie Vlaams-Brabant kende een subsidie toe aan de eigenaar van de grond.

RESTANTEN VAN ROMEINSE STEENBOUW

In de zuidwestelijke hoek van het eerste opgravings-terrein werden verschillende muurfunderingen vrijgelegd die afkomstig waren van één of meerdere gebouwen uit de Romeinse periode. De zware funderingen zijn opgebouwd uit rolkeien samengehouden door een roestkleurig bindmiddel. Op sommige plaatsen werd een combinatie van rolkeien en stukken kalkzandsteen gebruikt. Het geheel van parallelle en dwarse funderingsmuren verdeelde de ruimte in meerdere kamers. Op verschillende plaatsen werden parallel aan de muurfunderingen kleinere, schijnbaar afzonderlijke stukken fundering aangetroffen die mogelijk in verband gebracht kunnen worden met een zuilengaannderij. Het gebouw bleek gedeeltelijk op oudere Romeinse kuilen te zijn gebouwd. Om stabili-

fig. 2 - Algemeen zicht op de funderingen en een deel van de opstand van een Romeins gebouw langsheen de Nerviersstraat
(© Kristine Magerman – Agilas vzw).

teitsproblemen te vermijden, werden de funderingen ter hoogte van deze oudere kuilen merkkelijk dieper gegraven en gevuld met zeer grote blokken kalkzandsteen (fig. 1). Over de functie van het complex kan nog maar weinig met zekerheid gezegd worden. De grootte van het gebouw, de grote zorg die besteed werd aan de aanleg van de funderingen, de aanwezigheid van grote hoeveelheden kalkzandsteen, bekapte Doornikse steen en mortelresten doet vermoeden dat dit complex een belangrijke residentiële of publieke functie bekleepte in de Romeinse nederzetting. Op basis van een eerste studie van de vondsten kan dit complex in de tweede helft van de 2de eeuw n.C. of het begin van de 3de eeuw n.C. gedateerd worden.

Ook de tweede opgraving bracht resten van een stenen gebouw aan het licht. Van het indrukwekkend complex werden minstens drie afzonderlijke rechthoekige ruimtes onderscheiden. In tegenstelling tot de funderingen op het eerste opgravingsterrein, waren ze volledig opgebouwd uit grote blokken kalkzandsteen die in een onregelmatig verband gestapeld waren met zwarte organische leem als bindmiddel. Opvallend was de bewaring van een gedeelte van de opstand van het gebouw. Deze bestond uit een parament van schuin geplaatste, bekapte kalkzandstenen met een vulling van breukstenen in een gele, zandige mortel (fig. 2). De oriëntatie van het complex loopt vrijwel gelijk met die van de gebouwen met de keienfundering en die van de geplaveide weg die in 2008 op het aanpalend perceel door de K.U. Leuven onderzocht werd. Hieruit blijkt duidelijk een doordachte ruimtelijke planning van de nederzetting.

EEN GEPLAVEIDE ROMEINSE WEG

In de zuidoostelijke hoek van het eerste opgravingsterrein (opgraving 2009-2010) troffen we een Romeinse weg aan die ook reeds in de jaren '70 van de vorige eeuw door de Heemkundige Kring Ascania onderzocht werd. We konden de 5 m brede baan over een lengte van 8 m vrijleggen en onderzoeken. Een

verhoging van het midden van de baan zorgde voor een goede afwatering naar de twee grachten die zich parallel aan de weg bevonden. Een doorsnede van de Romeinse weg gaf een duidelijk beeld van de opbouw. Het goed bewaarde wegdek was geplaveid met grotere en kleinere, vaak onregelmatige stukken kalkzandsteen gemengd met leem en rolkeien. Daaronder bevond zich een 20 cm dikke laag rolkeien die aan het wegdek een solide basis gaf. Deze laag rustte op een 80 cm dik pakket aarde, opgebouwd uit een afwisseling van lagen leem en zandige leem. Een 4 cm dik ijzerrijk laagje bevond zich aan de basis van de weg.

EEN POTTENBAKKERSOVEN

In de zuidwestelijke hoek van het eerste opgravingsterrein onderzochten we een Romeinse pottenbakkersoven (fig. 3). Zowel het stookkanaal, de pijler als de ovenplaat met de luchtgaten waren nog in goede staat bewaard. De oven was diep ingegraven en had een sleutelgatvormig grondplan met in het smal gedeelte het stookkanaal waarlangs de hitte naar een ronde bakkamer geleid werd. In de bakkamer, die oorspronkelijk voorzien was van een koepel, werden de ongebakken potten opgestapeld op de bakplaat. Via ronde gaten in deze plaat kon de hitte doordringen tot de te bakken voorraad en konden de vlammen niet rechtstreeks aan de potten raken. De ovenplaat rustte op een alleenstaande, rechthoekige pijler die de bakkamer in twee deelde. Het is slechts de tweede oven in Vlaanderen waar centraalondersteuning vastgesteld werd. De eerste oven met een dergelijke ondersteuning werd opgegraven aan de Krokegemseweg in Asse in 2007. De precieze productieperiode van deze oven zal exact bepaald worden met behulp van archeomagnetisch onderzoek. Daarvoor werkt de Onderzoekseenheid Archeologie van de K.U. Leuven samen met een gespecialiseerd team onder leiding van Prof. J. Hus, verbonden aan de Afdeling Omgevingsmagnetisme van het KMI te Dourbes.

Samen met de pottenbakkersovens die in 2007 aan de Krokegemseweg onderzocht werden, lag deze oven in de noordoostelijke randzone van de Romeinse nederzetting. Beide ateliers bevonden zich op ongeveer 300 m van elkaar. Doordat ze net buiten de eigenlijke woonzone gesitueerd waren, werden brandgevaar en rookhinder in de woonzone vermeden.

WATERPUTTEN

In de onmiddellijke nabijheid van het Romeins gebouw (opgraving 2009-2010) bevonden zich twee cirkelvormige sporen die wegens hun afmetingen met de kraan gecoupeerd werden. In beide gevallen bleek het om een Romeinse waterput te gaan. Bij de eerste waterput werd, op een diepte van 2,50 m onder het maaiveld, de aflijning van een houten constructie zichtbaar. Vanwege de hoge grondwatertafel kon deze waterput niet verder onderzocht worden.

fig. 3 - Goed bewaarde pottenbakkersoven (© Kristine Magerman – K.U. Leuven).

In de meest noordelijke zone van hetzelfde opgravingsterrein kwam een tweede houten waterput aan het licht. Ditmaal kon de put tot op een diepte van 6,50 m onder het maaiveld vrijgelegd worden. De put werd gekenmerkt door een vierkante constructie bestaande uit vier hoekbalken waartussen planken geslagen waren. Zowel de balken als de tussenliggende planken werden gerecupereerd voor dendrochronologisch onderzoek. In totaal werden 19 houtstukken bemonsterd en onderzocht. Kristof Haneca van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed stelde vast dat de bomen waaruit de waterput gemaakt was, geveld werden tussen 157 en 182 n.C. Het houtanatomisch onderzoek wees uit dat alle onderzochte elementen gemaakt werden uit inlands eikenhout.

OVERIGE SPOREN EN STRUCTUREN

Een grote groep grondsporen bestond uit Romeinse kuilen waarvan de oorspronkelijke functie niet altijd duidelijk is (fig. 4). Sommige kuilen dienden waarschijnlijk als silo of voorraadkuil. Anderen interpreteren we als leemwinningskuilen of afzonderlijke paalkuilen. In een tweede fase werden zij opgevuld met nederzettingsafval. Bij het aardewerk vinden we naast het geïmporteerd luxe vaatwerk (terra sigillata, terra nigra enz.) ook gewoon aardewerk, zoals fragmenten van kookpotten, borden, kruiken, kommen, wrijfschalen en voorraadpotten. Opvallend is de aanwezigheid van een archeologisch intacte amfoor en van dolia die mogelijk als lokale productie uit Asse te interpreteren

zijn. Op basis van al dit materiaal dateren we de opvulling van deze kuilen tussen de tweede helft van de 1ste eeuw en het begin van de 3de eeuw n.C.

Behalve ceramiek en dierlijk botmateriaal kwamen ook talrijke voorwerpen in ijzer en brons aan het licht (munten, fibulae, een oorlepel, klokjes, ringen en fragmenten van een armband, sleutels, styli, een ijzeren werktuig waarmee mogelijk de funderingen aangelegd werden, een ijzeren spade enz.). Deze metalen voorwerpen zullen in de verwerkingsfase van het onderzoek verder door specialisten geconserveerd worden. Eveneens opvallend was de vondst van verschillende glasfragmenten waaronder enkele rand- en bodemfragmenten, handvatten van prismaflessen en een intacte glazen bodem van een groter glazen recipiënt.

Verspreid over het hele opgravingsterrein kwamen verschillende smalle en ondiepe greppels voor met een nog onduidelijke betekenis. Mogelijk gaat het om perceelsafbakening of afwateringsgrachten op het hellend terrein. Opvallend was de aanwezigheid van een rechthoekig grachtencomplex in de zuidelijke zone van het opgravingsterrein en in de onmiddellijke omgeving van de Romeinse weg. Over de betekenis hiervan bestaat nog heel wat onzekerheid.

DE DARK EARTH

In de noordwestelijke zone van het eerste opgravings-terrein en in de westelijke zone van het tweede opgravingsterrein dekte een gemiddeld 50 cm dikke laag de meeste Romeinse sporen, inclusief de funderingen van het Romeins gebouw, af. Deze afdekkingslaag was donkergrijs, houtskoolrijk en bevatte behalve aardewerk opvallend veel fragmenten van dakpannen, zowel tegulae en imbrices. Het archeologisch onderzoek toonde aan dat het hier om een antropogeen pakket gaat dat tot stand kwam na de ontmanteling van de gebouwen. Een soortgelijke zwarte puinlaag werd ook aangetroffen bovenop de resten van andere nederzettingen uit de Romeinse periode (bv. Velzeke, Tongeren enz.) en is gekend onder de naam dark earth. Over de datering bestaat echter nog twijfel. Het valt voorlopig niet uit te sluiten dat deze laag na de Romeinse periode tot stand kwam. Verder onderzoek zal dit moeten uitwijzen. Vermoed wordt dat het aanbrengen van deze afdeklaag past binnen een reorganisatie van het terrein waarbij men de intentie had om de ondiepe depressies, die het gevolg waren van het uitgraven van grachten en kuilen en de afbraak van het gebouw, te egaliseren. Ook op andere plaatsen binnen de Romeinse nederzetting van Asse werd dit fenomeen tijdens de opgravingen van de afgelopen jaren waargenomen.

BESLUIT

Door het huidig onderzoek aan de Nerviërsstraat konden we opnieuw aantonen dat deze noordoostelijke zone een belangrijke functie bekleedde in de economische bedrijvigheid van de vicus. De aanwezigheid van verschillende gebouwen met een stenen fundering, een geplaveide weg, een pottenbakkersatelier, een complex systeem van grachten en greppels en

een bijzonder groot aantal kuilen gevuld met nederzettingsafval en de zogenaamde dark earth wijzen op een intensief gebruik van de zone tijdens een lange periode. Verder onderzoek zal meer duidelijkheid moeten brengen over de datering van al deze sporen en de betekenis van deze sector, meer bepaald de relatie van de artisanale zone tot het residentieel gebied van de opgegraven zone.

Bibliografie

T. CLERBAUT (2009) *Een inleiding tot de Gallo-Romeinse pottenbakkersovens in Vlaanderen. Ovenstructuren en hun constructie, onuitgegeven bachelorproef U. Gent.*

T. Clerbaut (2010) *Een inleiding tot de pottenbakkersovens in Gallia Belgica en Germania Inferior: inventaris, spreiding en morfologie, onuitgegeven masterproef U. Gent.*

K. FECHNER, B. BÉCU, H. DEGRYSE EN L. VRIJDAGHS (2000) *Velzeke: bodemkundige studie van de donkere laag uit het einde van de 2de of de 3de eeuw, in: J. van Heesch en J. Deschieter (red.) De Gallo-Romeinse vicus te Velzeke II. Een muntschat uit de tijd van keizer Postumus (Publicaties van het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen - site Velzeke. Gewone reeks - nr. 3.) Zottegem, 70-77.*

K. HANECA (2010) *Verslag dendrochronologisch onderzoek. Hout van een Romeinse waterput langs de Nerviërsstraat (AN09), te Asse (Rapporten Natuurwetenschappelijk Onderzoek VIOE. RNO.VIOE.2010-008) Zellik.*

K. MAGERMAN, M. LODEWIJCKX EN R. PEDE (2008) *Asse-Krokegemseweg. Eindverslag van het archeologisch onderzoek (mei – december 2007), intern rapport, december 2008, 161 pp.*

K. MAGERMAN, R. PEDE, M. LODEWIJCKX, W. VAN NEER EN K. VAN DE VIJVER (2009) *Een geplaveide Romeinse weg, religieuze ceramiek, massa's dierlijk botmateriaal en andere Romeinse sporen aan de Nerviërsstraat in Asse (provincie Vlaams-Brabant), in: W. De Clercq, A. Bosman, J. Hoevenberg (reds.), Romeinendag-Journée d'Archéologie romaine, Brussel, 5-12.*

fig. 4 - Een van de vele kuilen gevuld met nederzettingsafval (© Kristine Magerman – K.U. Leuven).

Het archeologisch onderzoek aan de Veldstraat in Relegem (Asse)

NICK VAN LIEFFERINGE (ARCHAEOLOGICAL SOLUTIONS BVBA)

Zicht op het spoorprofiel van een leemwinningskuil dat wordt oversneden door een recenter kuilspoor. (© Archaeological Solutions)

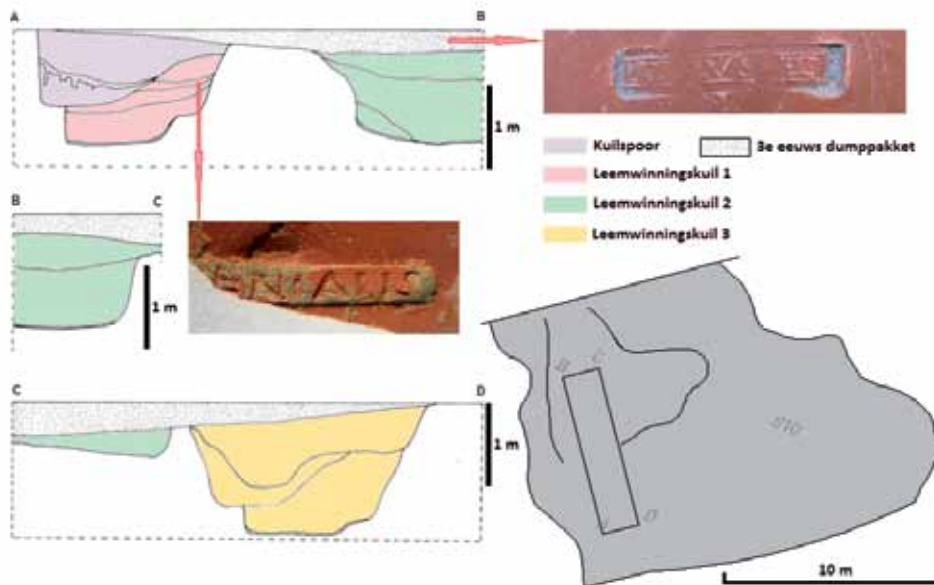
Naar aanleiding van een geplande verkaveling door Providentia cvba werd in augustus en september 2009 een archeologisch onderzoek uitgevoerd in de dorpskern van Relegem (gemeente Asse). Kaat De Langhe van Ruben Willaert bvba voerde het vooronderzoek (proefsleuven) uit op 19 september 2008. Archeologen van het projectbureau Archaeological Solutions bvba voerden een vlakdekkend archeologisch onderzoek uit vanwege de combinatie van een vrij hoge sporendensiteit en de opmerkelijke ligging van het terrein.

Het onderzoeksterrein bestond uit een langgerekt perceel met een oppervlakte van ca. 4.000 m², in het oosten grenzend aan de Sint-Jan Baptistkerk (Sint-Jansstraat) en in het westen aan de Veldstraat. De hoge ligging op de zuidelijke flank van een heuvelrug biedt een uitstekend gezicht over de verre omgeving. Opvallend is ook de aanwezigheid van een scherpe knik (talud) in het reliëf langs de zuidelijke grens van het terrein. Het betreft een natuurlijk landschapselement dat de overgang markeert van de lageregelegen valleigronden naar de hogerliggende (leem)plateaugronden.

In totaal kwamen 80 grondsporen aan het licht waarvan het overgrote deel uit de Romeinse periode. De

meest dense sporenconcentratie bevond zich in de westelijke helft van het onderzoeksgebied, langs de Veldstraat. Het betrof een cluster van paalsporen, kuilsporen en greppelstructuren. Een oppervlakte van ongeveer 200 m² werd ingenomen door een houtskoolrijk dumppakket of 'zwarte laag' van nederzettingsafval uit de 3de eeuw. Onder dit dumppakket bevonden zich drie vondstarme leemwinningskuilen uit de 2de eeuw. De datering van de afzonderlijke sporen binnen deze structuur kwam tot stand dankzij de aanwezigheid van een aantal diagnostische vondsten; o.a. terra sigillata met pottenbakkersstempels en een bronzen munt (sestertius).

De spoorprofielen van de leemwinningskuilen vertonen een relatief eenvoudige opbouw. De kuilen hebben een breedte van maximaal 2,5 m en een diepte van 1,60 m t.o.v. het aanlegvlak. De spoorvullingen vertonen een horizontale gelaagdheid met afwisselende lagen van homogeen grijze leem en meer heterogeen gekleurde pakketten met brokken moederbodem. In vergelijking met de bovenliggende dumplaag of 'zwarte laag' bevatten de kuilvullingen relatief weinig vondstmateriaal. Uit de vulling van een eerste kuil kwam een groot, weliswaar gebroken fragment van een beker in terra sigillata (type Drag. 33) aan het licht met een nog grotendeels bewaarde pottenbakkers-

Spoorprofielen van de leemwinningskuilen en de dumplaag van nederzetting of 'zwarte laag'. (© Archaeological Solutions)

stempel op de bodem. Het bewaarde gedeelte van de tekst luidt: [...ENIALIS]. De pottenbakkersstempel [GENIALIS] komt gedurende de Romeinse periode frequent voor op terra sigillata van diverse productiecentra, maar het baksel van het aardewerkfragment uit Relegem komt echter ongetwijfeld van een Centraal-Gallische productieplaats, oftewel van een bekend pottenbakkersatelier uit Midden-Frankrijk: Lezoux, Terre-Franche of Les Martres-de-Veyre. Zowel een Zuid-Gallische als een Oost-Gallische oorsprong is uitgesloten na de studie van het baksel (roos baksel van een sterk micahoudende klei) en de specifieke schrijfwijze van de stempel. Het aardewerkfragment kan volgens de typologie van Hofmann (1971) gedateerd worden in de periode van 140 tot 190 n.C.

Een andere leemwinningskuil bevatte o.a. een bodemfragment van een kommetje in terra sigillata (type Drag. 27) met een merkteken op de bodem. Het betreft een enkelvoudig spiraalmotief dat door middel van een stylus met de losse hand op de binnenwand van de bodem werd aangebracht. Dergelijke pottenbakkersmerken zijn typerend voor de Centraal-Gallische productiecentra waardoor ook dit aardewerkfragment in de 2de eeuw kan worden gedateerd.

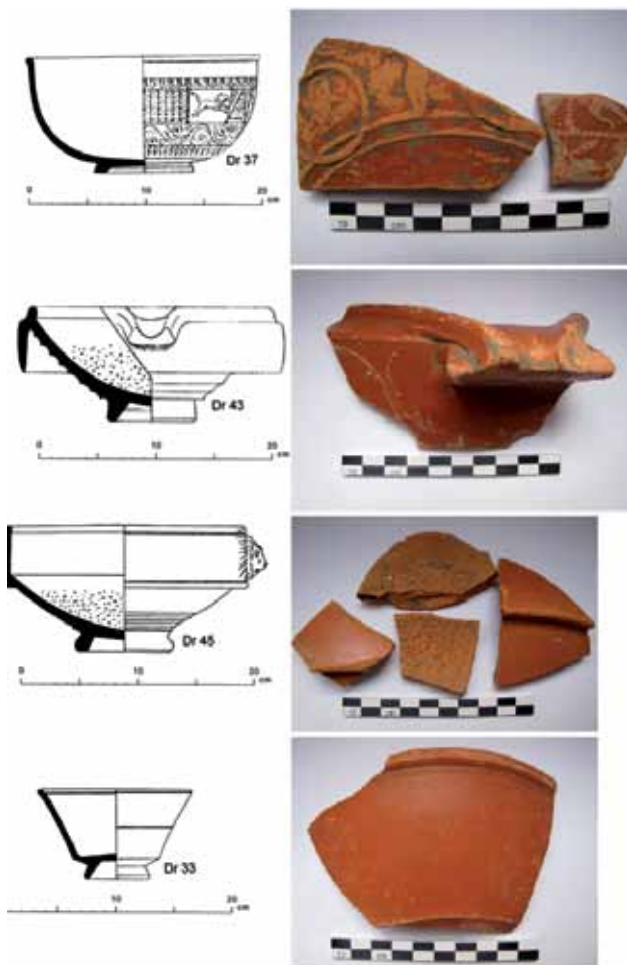
De vulling van het afdekkend dump pakket of 'zwarte laag' bovenop de leemwinningskuilen bevatte, naast een grote hoeveelheid gebruiks aardewerk (ca. 1.800 stuks), een bodemfragment van een kom (type Drag. 37) in terra sigillata met de pottenbakkersstempel [VERVSFEC]. Het betreft een product uit een Oost-Gallisch pottenbakkersatelier (Rheinzabern, Westerdorf of Trier) dat kan worden gedateerd in de 1ste helft van de 3de eeuw. Het volledige vondstensemble omvat nog andere typologische indicatoren zoals fragmenten van wrijfschalen of mortaria in terra sigillata (types Drag. 43 en 45) en een groot fragment van een beker in dunwandig rood aardewerk met sterk glanzende zwarte deklaag (metaalglans), de zogenaamde 'Qualitätsware' uit Trier (3de eeuw).

Voorts kwamen 73 artefacten in glas aan het licht, weliswaar in sterk gefragmenteerde toestand. Een belangrijk deel hiervan bestaat uit licht blauwgroen vensterglas. De meest opvallende voorwerpen in metaal zijn o.a. een bronzen munt (sestertius), een ijzeren sleutel en een doorboord ijzeren bijltje.

Enkele glasfragmenten: blauwgroen vensterglas (links), bodemfragment van een fles in optisch zwart glas (midden) en een wandfragment van een recipiënt in kleurloos glas (rechts). (© Archaeological Solutions)

Selectie van terra sigillata afkomstig uit de 3de eeuwse dumplaag of 'zwarte laag'. (© Archaeological Solutions) (tekeningen: © Potsherd: <http://www.potsherd.uklinux.net/>)

Op basis van de sporenanalyse en de aard van het vondstenspectrum kan met veel zekerheid worden besloten dat de aangetroffen nederzettingresten behoren tot de pars rustica van een Gallo-Romeins villadomein. Een dergelijk landgoed bestaat uit de hoofdwoning ('pars urbana') waarin de eigenaar resideerde en uit het villacomplex als geheel ('pars rustica' of 'pars agraria') dat dus bestond uit de hoofdwoning, de artisanale bijgebouwen en specifieke off-site activiteiten zoals leemwinning enz. (Drinkwater 1983, 162). Het is genoegzaam bekend dat de Gallo-Romeinse culturae en de bewoonde plaatsen van toen soms uitgroeiden tot dorpen. Nabij deze plaatsen hebben zich in de 5de tot de 7de eeuw vaak ook de eerste Frankische landbouwers gevestigd. Verschillende van deze hoeven zijn dan tot dorpen uitgegroeid (Relegem, Kobbehem...).

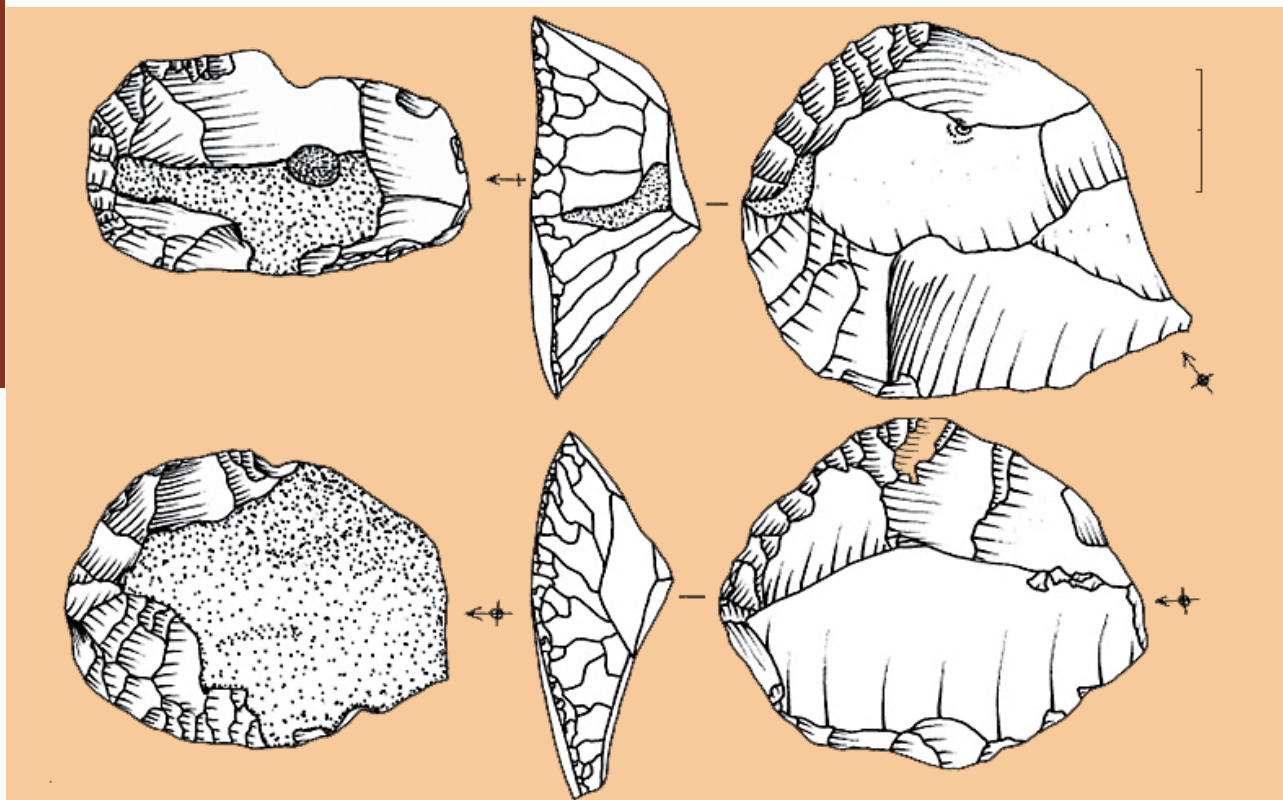
Bibliografie

J.F. DRINKWATER, *Roman Gaul: the three provinces, 58 BC – AD 260*. Croom Helm, London, 1983, 256 p.

B. HOFMANN, *Catalogue des estampilles sur vaisselle sigillée*, Touring Club de France. Notice technique 21, 1971.

Een middenneolithische site bij het 'Hof te Put' in Vollezele (Galmaarden)

LUK BEECKMANS, NICO DE BROUWER EN NICK VAN LIEFFERINGE

SITUATIE

Bij terreinprospecties in het Dendergebied tussen Geaardsbergen en Ninove ontdekten we een belangrijke middenneolithische site bij het 'Hof te Put' te Vollezele. De vindplaats bevindt zich 600 m ten zuidwesten van de lokale Sint-Pieterskerk en is gelegen tussen de Molenstraat in het noorden, de Heystraat in het oosten, de Langestraat in het zuiden en de Ninoofsesteenweg in het westen.

De site ligt op een landtong die de zuidelijke uitloper vormt van de Zavelberg en is gelegen op een hoogte van ca. 50 à 55 m. Langs drie zijden wordt de site afgesloten door steile hellingen. Aan de voet van de Zavelberg ontspringen enkele bronnen waaruit beekjes ontstaan die de vindplaats omsluiten. Zuidwaarts monden deze bronbeken uit in de Bakkersgracht.

De bodem bestaat voornamelijk uit leem (AbA) dat tijdens de jongste ijstijd werd afgezet. Op de zuidwestelijke rand van de site is het leemdek vrij dun en vermengd met zandig materiaal en basisgrind uit het tertiair substraat. De oppervlakte van de prospecteerbare vondstconcentratie bedraagt ongeveer vier hectare.

HET ARCHEOLOGISCH MATERIAAL

Bij het silexmateriaal treffen we hoofdzakelijk een drietal varianten aan: een donkergrijze fijnkorrelige silex, een lichtgrijze tot donkergrijze mijnsilex en een licht- tot donkergrijze gelaagde silex. Andere silexvarianten zijn slechts in kleine hoeveelheden aangetroffen. In totaal verzamelden we 1108 vuursteenartefacten, waaronder 197 werktuigen (18 %).

De meeste kernen hebben een onregelmatige vorm en zijn in regel volledig uitgeput. Hun grootte varieert tussen de 35 en 80 mm. De debitage-techniek is grotendeels toegespitst op de productie van afslagen. Klinge en microklinge komen minder voor.

Bij de werktuigen zijn de schrabbers het best vertegenwoordigd. Meestal zijn het afslagschrabbers met weinig specifiek karakter. Typische producten zoals cirkelschrabbers, spitsboogschrabbers, getande schrabber en duimnagelschrabbers zijn zeldzaam. Stekers en boren komen relatief weinig voor. Bij de spitsen en de pijlpunten is een mousteriaanspits te vermelden, vervaardigd uit een donkerbruine glanzende silex. Bij de pijlpunten komen driehoekige en bladvormige exemplaren voor. De gepolijste bijlen, meestal vervaardigd uit een lichtgrijze mijnsilex, zijn vertegenwoordigd door een zevental fragmenten. De afslagbijlen zijn meestal

grof geretoucheerd aan de boorden en dragen een typische "coup de tranchet". Verder vermelden we een reeks kloppers en ook een aantal wrijf- en maalsteenfragmenten met duidelijke gebruikssporen.

INTERPRETATIE

Een beperkt aantal werktuigen is op typologisch en/of fysisch uitzicht te plaatsen in het middenpaleolithicum. We vermelden een mousteriaanspits, een fragment van een boordschrabber met windglans, een limace en enkele afslagen met een typische gemarmerde patina. Deze artefacten kunnen wijzen op een menselijke aanwezigheid tijdens het begin van het Weichelsiaan, maar het is ook niet onmogelijk dat ze later werden gerecupereerd uit de nabijgelegen midpaleolithische site van Vollezele-Congoberg.

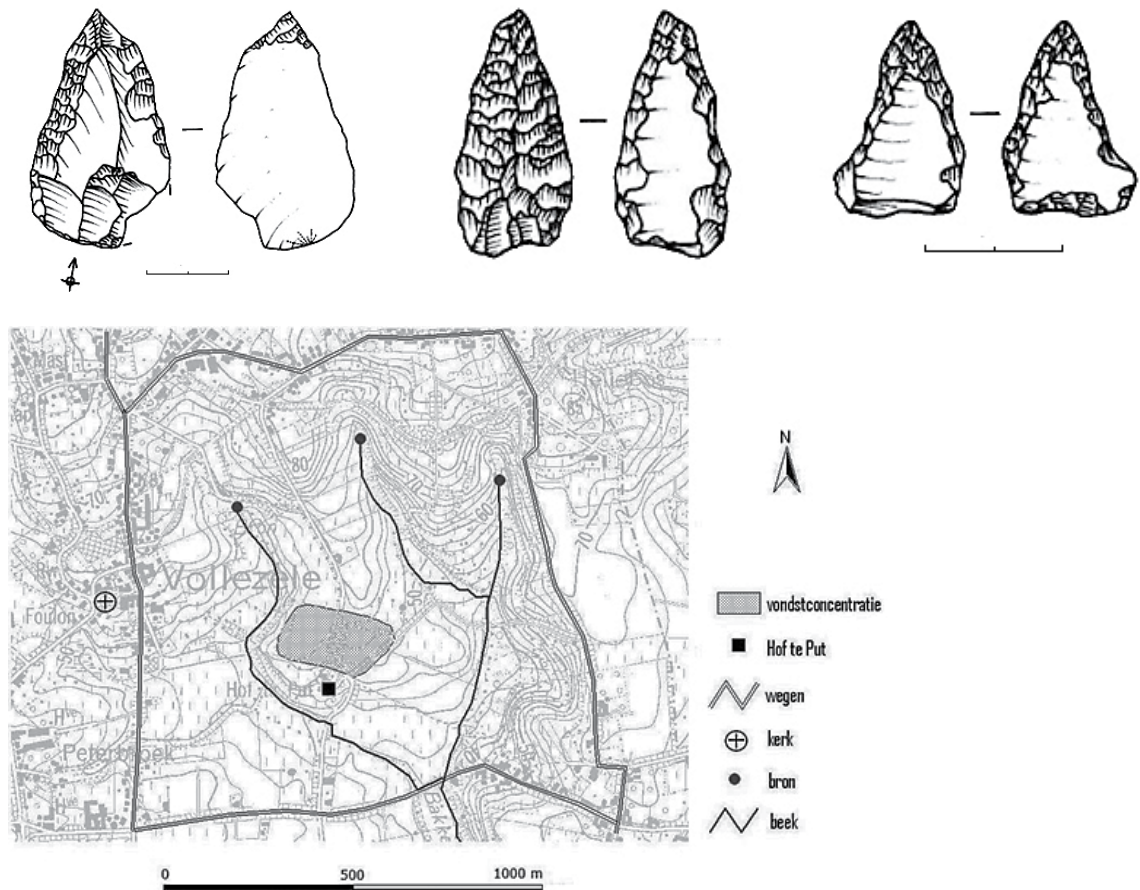
Enkele microklingen met zeer regelmatige afslagnegatieven zijn vermoedelijk te situeren in het mesolithicum.

Het overgrote percentage van het silexmateriaal is duidelijk te plaatsen in het middenneolithicum en vertoont duidelijke verwantschap met regionale sites die aan de Michelsbergcultuur worden toegeschreven. Zo zijn de grote hoeveelheden afslagschrabbers, de driehoekige en de bladvormige pijlpunten, de gepolijste bijlen, de afslagbijlen en de onregelmatig gevormde kernen typische elementen die met deze cultuur kunnen worden geassocieerd. Anderzijds is de inplanting van de site duidelijk verwant met bepaalde hoogtenederzettingen. De ligging op een hooggelegen landtong, afgesloten door twee of drie steile hellingen en gesitueerd op een vruchtbare leembodem is bijvoorbeeld vergelijkbaar met de nabijgelegen middenneolithische sites van Kwaremont, Petegem, Ronse, Schorisse en Sint-Antelinks.

Deze vindplaats is de eerste belangrijke middenneolithische site die in Zuid-West-Brabant werd aangetroffen. Verdere prospecties zullen dit beeld ongetwijfeld verruimen.

Bibliografie

BEECKMANS L., DE BROUWER N. & VAN LIEFFERINGE N., *De eerste landbouwers in Vollezele. Een middenneolithische site bij het 'Hof te Put', Het Oude Land van Edingen en Omliggende*, XXXVIII, 1, Sint-Pieters-Leeuw, 2010.

Het archeologische onderzoek van de Mariapoort van de Abdij van Park (Leuven)

MAARTEN SMEETS & MICHEL STEENHOUDT (STUDIEBUREAU ARCHEOLOGIE BVBA)

LEUVEN

fig. 1 - Zicht op het oudste spoor.

Naar aanleiding van de restauratie van de Mariapoort van de Abdij van het Park te Heverlee, waarbij het volledige gebouw wordt voorzien van een nieuwe vloeropbouw met een betonplaat (en een liftkoker in de westelijke poorthelft), legde het Agentschap R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed een archeologische begeleiding van de werken op.

Studiebureau Archeologie bvba voerde dit archeologisch onderzoek uit in het voorjaar van 2009 (opgravingsvergunning 2009/083) in opdracht van de vzw De Abdij van het Park en in onderaanneming van Verstraeten & Vanhecke NV.

fig. 2 - Gravure van J.B. Gramaye met aanduiding van het 16de eeuwse gebouw ter hoogte van de huidige Mariapoort.

De Mariapoort is de meest westelijke gelegen poort van het abdijcomplex en is bereikbaar via de Gelde-naakse Baan.

Op basis van de geregistreeerde sporen en de iconografische bronnen kunnen 3 verschillende grote bouwfases onderscheiden worden, met op hun beurt een onderverdeling. Een precieze datering van deze fases is niet altijd mogelijk gebleken omwille van het ontbreken van goed dateerbaar archeologisch materiaal.

Het stratigrafisch oudste spoor binnen de opgraving is een bakstenen muur (fase 1) met een licht afwijkende oriëntatie ten opzichte van het huidige gebouw uit fase 3. Dit gebouw uit de (15de-)16de eeuw, is vermoedelijk door een brand verwoest, waarna de bakstenen muur in oostelijke richting omviel (fig. 1). Het is niet duidelijk of het afgebeelde gebouw in de Atlas des villes de Pays-Bas van Jacob van Deventer (1550-1565) overeenstemt met het gebouw uit fase 1 of 2. Omwille van de beperkte oppervlakte (enkel de liftkoker van ongeveer 2 x 2 m) die we van deze fase onderzochten, kunnen deze muur niet linken aan andere sporen of structuren. We kunnen ook niet te achterhalen of fases 1 en 2 overeenstemden met twee verschillende bouwfases aan één en hetzelfde gebouw.

De oorsprong van het huidige gebouw (fase 3) gaat vermoedelijke terug tot 1620-1621. Op een oude

fig. 3 - Overzicht van de verschillende vloeren en de verbouwing.

gravure van J.B. Gramaye uit 1610 (fig. 2) komt echter al een ouder gebouw voor (fase 2) dat stratigrafisch gezien niet kan overeenkomen met het gebouw uit fase 1, en net zoals het gebouw uit fase 1 een iets afwijkende oriëntatie heeft.

Van dit laat 16de-vroeg 17de eeuwse gebouw vonden we enkele muur- en vloerfragmenten terug binnen het opgravingsvlak. Volgens de gravure gaat het om een éénlaags gebouw met een eenvoudig zadeldak en

aan de westelijke kant een toegang met ophaalbrug. De vloeren bestonden deels uit onregelmatig gekapte natuurstenen blokken (fase 2A) en deels uit bakstenen. Over een gedeelte van de natuurstenen vloer lag een vloer in rode en zwarte terracottategels (fig. 3) die wijst op een verbouwing waarbij een nieuwe kamer gecreëerd werd (fase 2B).

Zoals ook op de gravure van J.B. Gramaye te zien was, liep voor dit gebouw een gracht en de buitenmuur langs deze gracht was afgeboord met mooi gekapte natuurstenen blokken. Deze kunnen mogelijk met een brug of ophaalbrug te maken hebben.

Het gebouw zelf kwam in de eerste helft van de 17de eeuw nog niet tot tegen de Molenbeek en kan op basis van de iconografische gegevens gedateerd worden vóór 1649 (en op basis van de historische gegevens zelfs vóór 1620-1621) omdat op de gravure van L. Vostermans (fig. 4) het poortgebouw duidelijk tot tegen de Molenbeek afgebeeld staat. In de zone tussen de Molenbeek en het gebouw uit fase 2 werden ook sporen van een waterput gevonden.

De kern van de huidige poort is volgens de historisch gegevens na een brand in 1620-1621 op ongeveer dezelfde plaats, maar met een iets andere oriëntatie herbouwd (fase 3). Aan de omvang van de funderingen te zien werd het gebouw ook vergroot.

fig. 4 - Ingekleurde gravure van L. Vostermans met aanduiding van de 17de eeuwse Mariapoort. In de hoofding van deze heruitgegeven prent is foutief de datum 1669 vermeld.

In 1649 publiceerde L. Vostermans een gravure van de Parkabdij. Hierop is het huidige gebouw afgebeeld als een éénlaags gebouw (fase 3A), met de poortopening die zich niet centraal bevindt. Boven de poort is een trapgevel met een nis afgebeeld. Het gebouw loopt tot tegen de Molenbeek en er is een kloostermuur met boogvormige doorgang over de Molenbeek afgebeeld. Een ophaalbrug is niet meer weergegeven, maar de gracht die bij J.B. Gramaye staat afgebeeld, is nog te zien.

Binnen het opgravingsvlak komen de meeste bouwsporen van dit éénlaags gebouw overeen met de huidige funderingen. Binnen in het gebouw, tegen de Molenbeek aan, bevond zich een beerput die met de buitenmuren in verband gemetseld is. Ook tijdens de opgraving van het Locutorium van de abdij werd de aanwezigheid van een beerput binnen het gebouw vastgesteld. Aangezien er slechts gewerkt kon worden tot de maximale diepte van verstoring (ca. 35 cm, behalve in de liftkoker) was verder onderzoek hier niet mogelijk.

In 1752 (opschrift in de kroonlijst van de poort) vond een grondige verbouwing plaats en werd de poort voorzien van een verdieping waarbij het gelijkvloers overwelfd werd (fase 3B).

Aangezien we bij het onderzoek in de liftkoker geen vloeren uit fase 3A aantreffen, gaan we er van uit dat bij de verbouwingen in het midden van de 18de eeuw de oudere vloer verwijderd werd.

Zowel tijdens fase 3A als 3B bevonden zich in het poortgedeelte langs de Molenbeek twee vertrekken en aan de andere kant vier. In één kamer in het westelijke deel van de poort bevond zich nog een vloer in terracottategels waarbij de rode en zwarte tegels in een ruitmotief lagen (fig. 5). Deze vloer is waarschijnlijk de originele vloer uit fase 3B. Zowel tijdens de opgravingen in het Locutorium als bij de restauratie van de tuinpaviljoentjes troffen we gelijkaardige vloeren aan uit het midden van de 18de eeuw.

Verder is er nog een kamer met een rode terracottavloer en een kamer met een bakstenen vloer. Door de betonkolommen die in 1926 aangebracht zijn, is de relatie tussen deze twee vloeren niet meer te achterhalen.

Nog minstens tweemaal in de loop van de 19de eeuw (mogelijk nog begin 20ste eeuw) werden binnen het huidige gebouw nieuwe vloeren gelegd, waarbij de onderliggende vloer steeds begraven werd onder een zandbed. Zo is er in de trappenhal een zwarte terracottavloer gevonden met vierkante tegels met een zijde van 20 cm. Op basis van het formaat van deze tegels wordt de vloer eerder in de 19de eeuw gedateerd. Dezelfde vloer werd in het oostelijke deel van de poort ook teruggevonden aan de originele ingang van dit deel en in de kamer die langs de Molenbeek ligt, boven de beerput. Voor 1926 is in de volledige poort ook nog een vloer in zwarte en witte cementtegels geplaatst.

In 1926 brandde de poort af (fase 3C) en werden in twee delen van de poort de gewelven vervangen en ondersteund door een grote betonnen constructie die ook in de vloer doorgetrokken werd en zo een heel deel van het aanwezige bodemarchief verstoorden. Bij aanvang van het onderzoek was de vloer die deze betonnen constructies afdekte al verwijderd.

Bibliografie

BAISIER C. & VAN LANI S. 2003: *Met zicht op de abdij: de iconografie van de abdij van Park, Heverlee.*

BEYEN S. & D. NUYTTEN 2008: *De tuinpaviljoentjes van de parkabdij in Heverlee, Monumenten, Landschappen en Archeologie 27/3, Brugge, 49-58.*

SMEETS M. 2008a: *Archeologisch onderzoek in het Locutorium van de Abdij van Park (Heverlee, Leuven, Vl.-Bt), in: HENDERICKX L. & MEES N. (EDS.) 2008: Archaeologia Mediaevalis 31, Namen, p. 101-104.*

SMEETS M. 2008b: *Het archeologisch onderzoek van het Locutorium van de abdij van park, Archeologie 2008, Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant, Leuven, 16-18.*

SMEYERS M. 1979: *De Abdij van Park. 850 jaar Premonstratenzerleven, Heverlee.*

VAN LANI S. 1999: *De nobertijnenabdij van Park, Leuven.*

WETS T. 2008: *Vroeg baksteengebruik in Brugge, Middel-eeuwse baksteenarchitectuur in Vlaanderen en Noord-Europa, Koksijde, 147-162.*

fig. 5 - Rood-zwarte terracotta vloer in ruitmotief.

Het archeologisch onderzoek ter hoogte van de Winterdijk aan de Demer in Rotselaar

YVES PERDAEN, DAAN CELIS & KRISTOF NEVEN (VIOE)

ROTSelaar

Waterput uit de ijzertijd

INLEIDING

Naar aanleiding van de bouw van een winterdijk aan de Demer in Rotselaar voerde het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) in de zomermaanden juli en augustus een archeologische opgraving uit in een gedeelte van het dijktracé. Vooronderzoek door middel van proefsleuven in november vorig jaar (Schynkel, Gierts & Vanden Borre 2009) had duidelijk gemaakt dat verspreid door bijna het gehele plangebied archeologische indicatoren aanwezig zijn. Een duidelijke concentratie aan sporen werd echter vastgesteld in een welafgebakende strook ten noorden van de Hellichtstraat. Dit hoeft niet te verwonderen. Reeds in de jaren '80 zijn ter hoogte van de Hellichtstraat en de nabijgelegen Broekstraat acht ijzertijdurnen ontdekt (CAI 968), daarnaast staat de regio gekend voor zijn grote hoeveelheid steentijd materiaal, maar daarbij mag ook de Romeinse en middeleeuwse aanwezigheid in het gebied niet worden vergeten. Rekening houdend met deze waarnemingen en wetend dat het bewaren van de archeologische waarden in situ onmogelijk bleek, formuleerde het Agentschap Ruimte en Erfgoed een voorwaardelijk gunstig advies. De bouw van de winterdijk kon gebeuren op voorwaarde dat voor een tiental percelen met de hoogste densiteit aan sporen (Kad. Afd. 1; Sie B; nrs. 112C,

89A, 122A, 122B, 125B, 125C, 463, 462 & 457G) het bedreigde erfgoed ex situ bewaard zou blijven. Het VIOE onderzocht in een periode van ongeveer anderhalve maand de ongeveer 1 ha vlakdekkend.

Waterwegen en Zeekanaal nv financierde het onderzoeksproject en de Intergemeentelijke Archeologische Dienst WinAr (Veerle Lauwers) verzorgde de wetenschappelijke begeleiding en coördinatie. Op het moment van het schrijven is het terreinonderzoek (12 juli - 30 augustus 2010) net beëindigd. De primaire verwerking is opgestart en de basisrapportage is gepland voor november 2010. De hier gepresenteerde resultaten zijn dan ook zeer voorlopig.

ONDERZOEK EN RESULTATEN

Het onderzoeksgebied is relatief laag gelegen op de flank van een zandrug aan de rand van de Demervallei, tussen Dijle en Winge. De bodem bestaat uit natte tot matig natte zandleemgronden. Hoewel er volgens de bodemkaart geen sprake is van profielontwikkeling, moet dit op basis van de terreinwaarnemingen worden tegengesproken. Met uitzondering van de hoogste delen van het onderzoeksgebied is op bijna alle plaatsen een vrijwel volledig bewaarde podzol-

Twee sporen die elkaar oversnijden (ijzertijd & middeleeuwen)

bodem aangetroffen. Ook de aanwezigheid van een dikke antropogene humus A-horizont dient te worden genuanceerd. Hij is slechts in een zeer beperkte zone aangetroffen en vermoedelijk betreft het hier een afvalpakket. Op basis van het vooronderzoek (Schynkel, Gierts & Vanden Borre 2009) werd aangenomen dat in het te onderzoeken deel van het dijktracé sporen uit de ijzertijd en middeleeuwen aanwezig zouden zijn. Het betreft hier zowel (paal)kuilen, greppels als

brandrestengraven. Van deze laatste categorie zijn tijdens de opgraving echter geen exemplaren teruggevonden. Een mogelijke verklaring hiervoor is het regelmatig voorkomen van sterk vergane wortelstronken. Grote delen van het onderzoeksgebied stonden voor de aanvang van de werken namelijk onder eikenbos. De aanwezigheid van looizuur in het eikenhout zorgt ervoor dat het sterk vergane hout vaak een bijna pekwarte kleur bezit, waardoor verwarring met houtskool kan ontstaan.

(Post)middeleeuwse dierengraf

Kuilen en greppels zijn wel vele malen aangetroffen. Een eerste groep kuilen is eerder rond van vorm, bezit een grijze over bruingrijze tot zwarte vulling en is op bepaalde plaatsen sterk gebioturbeerd. Het aardewerk uit deze sporen lijkt steeds handgevormd. De tweede groep kuilen is gemiddeld groter qua afmetingen, eerder hoekig van vorm en de vulling is vaak minder humusrijk, ze bestaat in verschillende gevallen uit een verspitte podzol. Het schaarse aardewerk dat uit deze sporen is ingezameld is gedraaid. Handgevormde scherven komen hier slechts sporadisch voor en zijn vermoedelijk opspit. Wegens het ontbreken van gedraaid aardewerk in de eerste sporengroep zijn we geneigd ze in de ijzertijd te dateren (hoewel een eventueel jongere datering tot in de vroege middeleeuwen momenteel niet kan worden uitgesloten), de tweede groep kan op basis van de aardewerkbaksels aan de volle en/of late middeleeuwen worden toegeschreven. Kijken we naar de verspreiding van beide sporengroepen dan zien we een duidelijke verschuiving in de bewoning. De ijzertijdsporen zijn voornamelijk in de lagergelegen delen en op de flanken aangetroffen. De middeleeuwse sporen concentreren zich op de hogergelegen delen en sluiten eerder aan bij de huidige bewoning. Duidelijke bouwstructuren zijn in de wirwar van sporen slechts eenmaal met zekerheid opgemerkt. Aan de rand van onderzoeksgebied, in een van de lagergelegen delen, is een twaalfpalig gebouw met bijbehorende waterput aangetroffen.

Op het hogergelegen deel lijkt er in de oriëntatie van verschillende paalkuilen een aantal assen aanwezig te zijn die op de aanwezigheid van een of meerdere gebouwen zouden kunnen wijzen, met in de onmiddellijke nabijheid ervan eveneens een waterkuil.

BESLUIT

Hoewel we tijdens het onderzoek, zeker wat de ijzertijd-bewoning betreft, slechts de periferie van de nederzetting hebben aangesneden kunnen de resultaten niet als onbelangrijk worden beschouwd. Door de relatief lage ligging van het onderzoeksgebied is het aantal antropogene ingrepen van recente datum beperkt gebleven; met uitzondering van een aantal perceelsgreppels en een aantal verstoringen ten gevolge van de bosbouw. Daarenboven is op vele plaatsen de podzol volledig of bijna volledig bewaard gebleven wat de relatief hoge gaafheid van de vindplaats alleen maar onderschrijft. De lokale aanwezigheid van een afvalpakket is eveneens van groot belang.

Het heeft niet enkel gezorgd voor een extra afdekking van de ijzertijdsporen in het lagergelegen gebied, op basis van het aardewerk blijkt dit afvalpakket mogelijk reeds zelf uit de ijzertijd te stammen, wat het op zijn beurt vrij uitzonderlijk maakt. Daarenboven wijst de aanwezigheid van dit op bepaalde plaatsen bijna 20 cm dikke pakket indirect ook op de nabijheid van een belangrijke ijzertijd-nederzetting onmiddellijk buiten het onderzocht areaal. Koppel hieraan de aanwezigheid van een of meerdere gebouwplattegronden met bijbehorende waterkuil of waterput en het wordt duidelijk dat niet alleen het onderzoeksgebied, maar ook de terreinen die hierbij aansluiten een bijzonder hoog archeologisch potentieel bezitten.

Literatuur

SCHYNKEL, E., GIERTS, I. & VANDEN BORRE, J. 2009, *Archeologisch vooronderzoek te Rotselaar, Winterdijk langs de Demer, onuitgegeven rapport Soresma*.

IJzertijdgebouw (vermoedelijk groot bijgebouw)

Colofon

Deze brochure werd uitgegeven door de provincie Vlaams-Brabant in opdracht van de deputatie in het kader van de infodag archeologie 2010.

Redactie: Hadewijch Degryse, dienst cultuur, provincie Vlaams-Brabant

Lay-out: grafische cel, provincie Vlaams-Brabant

V.u.: Marc Collier, provinciegriffier, Provincie Vlaams-Brabant, Provincieplein 1, 3000 Leuven
D/2010/8495/18

